

CLIL DA O'QUV MATERIALLARINI TANLASH JARAYONLARI

Umarova Ozodxon

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va metodikasi kafedrası
o'qituvchisi umarova28gmail.com

Qurbonboyeva Gulniza Orif qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Pedagogika fakulteti, Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvi asosida o'quv materiallarini tanlash mezonlari batafsil va chuqur tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida integratsiyalashgan yondashuvlar muhim o'rin tutib, ular orqali o'quvchilarning til va fan bo'yicha bilimlari birgalikda rivojlantiriladi. Maqolada CLIL metodining nazariy asoslari, pedagogik mohiyati hamda material tanlash jarayonida e'tibor qaratilishi zarur bo'lgan asosiy omillar keng yoritilgan. Shuningdek, o'quv materiallarining o'quvchilarning motivatsiyasi, fikrlash qobiliyati va kommunikativ kompetensiyasiga ta'siri ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: CLIL, integratsiyalashgan ta'lim, o'quv materiallari, metodika, pedagogika, kommunikativ kompetensiya, ta'lim samaradorligi.

Аннотация: В данной статье подробно анализируются критерии отбора учебных материалов на основе подхода CLIL (Content and Language Integrated Learning). В современной системе образования интегрированные подходы занимают важное место, поскольку способствуют одновременному развитию языковых и предметных знаний учащихся. В статье раскрываются теоретические основы метода CLIL, его педагогическая сущность, а также основные факторы, которые необходимо учитывать при выборе учебных материалов. Кроме того, анализируется влияние учебных материалов на мотивацию учащихся, их мышление и коммуникативную компетенцию.

Ключевые слова: CLIL, интегрированное обучение, учебные материалы, методика, педагогика, коммуникативная компетенция, эффективность обучения.

Abstract: This article provides a detailed and in-depth analysis of the criteria for selecting educational materials based on the CLIL (Content and Language Integrated Learning) approach. In modern education, integrated approaches play a significant role as they promote the simultaneous development of students' language and subject knowledge. The article discusses the theoretical foundations and pedagogical essence of CLIL, as well as the key factors that should be considered when selecting educational materials. It also analyzes the impact of these materials on students' motivation, thinking skills, and communicative competence.

Keywords: CLIL, integrated learning, educational materials, methodology, pedagogy, communicative competence, learning effectiveness.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan, mustaqil fikrlaydigan, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashdan iboratdir. Ayniqsa, xorijiy tillarni mukammal bilish bugungi kun talabiga aylangan.

Shu sababli, ta'lim tizimida yangi metod va yondashuvlarni joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. CLIL yondashuvi aynan shu ehtiyojdan kelib chiqqan bo'lib, u fan va tilni integratsiyalashgan holda o'qitishga asoslanadi. Bu metod orqali o'quvchilar bir vaqtning o'zida ham fan bilimlarini, ham til ko'nikmalarini egallaydi. Bunda til faqat o'rganiladigan predmet emas, balki bilim olish vositasiga aylanadi.

An'anaviy ta'limda til alohida fan sifatida o'qitiladi va ko'pincha nazariy bilimlarga e'tibor qaratiladi. CLIL yondashuvida esa til amaliy jarayonda, ya'ni real mazmun orqali o'rganiladi. Bu esa o'quvchilarning tilni tezroq va samaraliroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Shu bilan birga, CLIL o'quvchilarning faolligini oshiradi.

Ular darsda faqat tinglovchi bo'lib qolmaydi, balki faol ishtirok etadi, savollar beradi, fikr bildiradi va muammolarni hal qiladi. Bu esa o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Ammo CLIL metodini samarali qo'llash uchun o'quv materiallarini to'g'ri tanlash juda muhimdir. Chunki material — bu darsning asosiy vositasi hisoblanadi. Agar material noto'g'ri tanlansa, dars samaradorligi pasayadi, o'quvchilar mavzuni tushunmaydi va qiziqish yo'qoladi. Aksincha, to'g'ri tanlangan materiallar:

- o'quvchilarning qiziqishini oshiradi
 - o'rganishni osonlashtiradi
 - bilimni mustahkamlaydi
 - til ko'nikmalarini rivojlantiradi
- Shu sababli CLIL yondashuvida o'quv materiallarini tanlash masalasi alohida ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

CLIL metodining mohiyati;

CLIL yondashuvi integratsiyalashgan ta'lim modeliga asoslanadi. Bu modelda fan va til ajratilmaydi, balki birgalikda o'rgatiladi. Masalan, geografiya darsida o'quvchilar ingliz tilida materiklar haqida o'rganadi. Bu jarayonda ular:

- yangi so'zlarni o'rganadi
- matnni tushunadi
- fikrini ifodalaydi
- savollarga javob beradi

Ya'ni ular bir vaqtning o'zida ham tilni, ham fan bilimini o'zlashtiradi. CLIL yondashuvi o'quvchilarni real hayotga tayyorlaydi. Chunki bugungi kunda ko'plab sohalarda ingliz tilida bilim olish talab etiladi. CLIL esa o'quvchilarni aynan shunga tayyorlaydi. Bundan tashqari, bu metod o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Ular tayyor javoblarni yodlash o'rniga, o'zlari xulosa chiqarishga o'rganadi.

O'quv materiallarining roli;

O'quv materiallari ta'lim jarayonining eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular orqali o'quvchilarga bilim beriladi, ko'nikmalar shakllantiriladi va tarbiyaviy maqsadlar amalga oshiriladi.

CLIL sharoitida materiallar ikki tomonlama vazifani bajaradi. Bir tomondan ular fan bo'yicha bilim beradi, ikkinchi tomondan esa tilni o'rgatadi. Shu sababli bu materiallar oddiy dars materiallaridan ancha murakkab va puxta tanlangan bo'lishi kerak. Materiallar nafaqat ma'lumot berishi, balki o'quvchini o'ylashga undashi kerak.

Agar material faqat matn bo'lib qolsa, o'quvchi passiv bo'lib qoladi. Ammo savollar, muammolar va topshiriqlar bilan boyitilgan materiallar o'quvchini faol qiladi. Yaxshi material quyidagi xususiyatlarga ega bo'ladi:

- tushunarli
- qiziqarli
- foydali
- mantiqiy
- interaktiv,

Shuningdek, materiallar o'quvchilarning yoshiga ham mos bo'lishi kerak. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ko'proq vizual materiallar kerak bo'lsa, katta yoshdagilar uchun murakkabroq matnlar mos keladi.

Til darajasiga moslik.

CLILda eng muhim muammolardan biri til darajasi bilan bog'liq. O'quvchilar ko'pincha fan materialini tushunishda qiynaladi, chunki u xorijiy tilda beriladi. Shu sababli material tanlashda quyidagilar muhim:

- soddalashtirilgan til
- qisqa gaplar
- tushunarli so'zlar
- izohlar mavjudligi.

Masalan, murakkab ilmiy matnni bevosita berish o'rniga, uni soddalashtirish mumkin. Mazmuniy ahamiyat.

CLIL yondashuvida o'quv materialining mazmuni juda katta ahamiyatga ega. Chunki o'quvchi tilni alohida emas, aynan mazmun orqali o'rganadi. Agar mazmun qiziqarsiz yoki hayotdan uzoq bo'lsa, o'quvchi na fan, na tilni to'liq o'zlashtira oladi. Mazmun tanlashda eng muhim jihatlardan biri — uning real hayot bilan bog'liqligidir.

O'quvchilar kundalik hayotda uchraydigan mavzular orqali bilim olsa, ularni tezroq tushunadi va eslab qoladi. Masalan, iqlim o'zgarishi, sog'lom turmush tarzi, texnologiyalar yoki ijtimoiy muammolar kabi mavzular o'quvchilarga yaqin hisoblanadi.

Mazmun shuningdek o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo'lishi kerak. Kichik yoshdagi o'quvchilar uchun sodda va vizual boyitilgan mavzular mos bo'lsa, katta yoshdagilar uchun murakkabroq va tahlil talab qiladigan materiallar samaraliroq bo'ladi. Mazmuniy jihatdan boy materiallar o'quvchini fikrlashga undaydi.

Agar material faqat faktlardan iborat bo'lsa, u qiziqarli bo'lmaydi. Ammo muammoli savollar, taqqoslash, sabab-oqibat bog'lanishlari bo'lsa, o'quvchi faol fikrlay boshlaydi. Shu sababli CLILda material tanlashda mazmun faqat ma'lumot beruvchi emas, balki rivojlantiruvchi vosita sifatida qaraladi.

Kognitiv murakkablik.

CLIL metodining eng muhim jihatlaridan biri — bu o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdir. Shuning uchun materiallar faqat oddiy tushunishga emas, balki chuqur fikrlashga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak. O‘quvchilar matnni o‘qib, faqat uni takrorlab bermasligi kerak. Ular:

- mazmuni tahlil qilishi
- turli fikrlarni solishtirishi
- sabab va natijani aniqlashi
- o‘z xulosasini chiqarishi kerak

Masalan, oddiy savol: “Bu nima?” o‘rniga, “Nima uchun bu muhim?” yoki “Bu qanday ta’sir qiladi?” kabi savollar berilishi o‘quvchini chuqurroq fikrlashga undaydi. CLILda kognitiv rivojlanish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Avval o‘quvchi tushunadi, keyin tahlil qiladi, so‘ng baholaydi va oxirida yangi g‘oya yaratadi. Shu sababli materiallar ham shunday tuzilishi kerakki, ular o‘quvchini oddiy bilimdan murakkab fikrlashga olib borsin.

Vizual qo‘llab-quvvatlash.

Vizual vositalar CLIL darslarida juda katta ahamiyatga ega. Chunki o‘quvchilar ko‘pincha yangi til orqali ma’lumotni qabul qiladi va bu jarayonda ularga qo‘shimcha yordam kerak bo‘ladi. Rasmlar, diagrammalar, grafiklar va videolar o‘quvchiga matnni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Masalan, faqat matn orqali tushuntirilgan mavzu qiyin bo‘lishi mumkin, ammo rasm yoki video bilan birga berilsa, u ancha oson tushuniladi. Vizual vositalar ayniqsa quyidagi hollarda muhim:

- yangi so‘zlarni o‘rganishda
- murakkab jarayonlarni tushuntirishda
- abstrakt tushunchalarni yoritishda;

Masalan, “global warming” mavzusini faqat matn orqali tushuntirishdan ko‘ra, rasm yoki grafik orqali ko‘rsatish ancha samaraliroq bo‘ladi. Vizual materiallar nafaqat tushunishni osonlashtiradi, balki darsni qiziqarli qiladi. Bu esa o‘quvchilarning diqqatini uzoqroq ushlab turadi.

Autentiklik

CLIL yondashuvida autentik materiallar muhim o‘rin tutadi. Autentik materiallar — bu real hayotdan olingan matnlar, videolar yoki boshqa resurslardir.

Masalan:

- yangiliklar maqolalari
- ilmiy videolar
- intervyular

● hujjatli filmlar Bunday materiallar o‘quvchilarga tilni real kontekstda o‘rganish imkonini beradi. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi. Autentik materiallar o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi, chunki ular sun‘iy emas, haqiqiy hayot bilan bog‘liq bo‘ladi. Ammo bunday materiallarni tanlashda ehtiyotkorlik kerak. Ular o‘quvchilarning darajasiga moslashtirilgan bo‘lishi kerak. Aks holda, ular juda murakkab bo‘lib qolishi mumkin.

Madaniy moslik

CLIL faqat bilim berish emas, balki tarbiyaviy ahamiyatga ham ega. Shu sababli materiallar madaniy jihatdan ham mos bo'lishi kerak. Materiallar o'quvchilarning milliy qadriyatlariga zid bo'lmasligi kerak.

Shu bilan birga, ular boshqa madaniyatlar haqida ham ma'lumot berishi lozim. Bu o'quvchilarda quyidagilarni rivojlantiradi:

- bag'rikenglik
- hurmat
- global fikrlash

O'qituvchining roli va material tanlash jarayoni.

CLIL yondashuvida o'qituvchining roli an'anaviy darslardan ancha farq qiladi. Bu yerda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki jarayonni tashkil qiluvchi, yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchi material tanlashda juda muhim qarorlar qabul qiladi. U faqat tayyor darslik bilan cheklanib qolmaydi, balki turli manbalardan foydalanadi, materiallarni moslashtiradi va o'quvchilarning ehtiyojiga qarab qayta ishlab chiqadi. Material tanlash jarayoni oddiy emas. Bu jarayonda o'qituvchi quyidagilarni hisobga oladi:

- o'quvchilarning til darajasi
- ularning yosh xususiyatlari
- darsning maqsadi
- mavjud vaqt
- mavjud texnologiyalar

Masalan, agar o'quvchilar boshlang'ich darajada bo'lsa, o'qituvchi murakkab matnlarni emas, balki ko'proq vizual materiallar va sodda matnlarni tanlaydi. Bundan tashqari, o'qituvchi materialni qanday taqdim etishni ham o'ylashi kerak. Bir xil material turli usullarda berilishi mumkin. Masalan, matnni oddiy o'qish o'rniga, uni savollar bilan boyitish, guruhli muhokama qilish yoki rolli o'yin shaklida o'tkazish mumkin. Shu sababli CLILda o'qituvchi ijodkor bo'lishi kerak. U materialni shunchaki berib qo'ymaydi, balki uni o'quvchilar uchun tushunarli va qiziqarli qiladi.

Zamonaviy texnologiyalar va CLIL materiallari.

Hozirgi kunda ta'limni texnologiyalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. CLIL yondashuvida ham texnologiyalar katta ahamiyatga ega. Texnologiyalar o'quv materiallarini yanada boyitadi va darsni interaktiv qiladi. Masalan, video darslar orqali o'quvchilar nafaqat matnni o'qiydi, balki eshitadi va ko'radi. Bu esa o'rganish samaradorligini oshiradi. Interaktiv platformalar ham juda foydali. Ular orqali o'quvchilar testlar ishlaydi, mashqlar bajaradi va natijalarini darhol ko'ra oladi. Bu esa o'z-o'zini baholash imkonini beradi. Shuningdek, prezentatsiyalar, animatsiyalar va onlayn resurslar materiallarni yanada tushunarli qiladi. Masalan, murakkab jarayonlarni animatsiya orqali tushuntirish ancha samarali bo'ladi. Texnologiyalar yana bir muhim afzallikka ega — ular o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Zamonaviy o'quvchilar texnologiyaga qiziqadi, shuning uchun bunday darslar ular uchun yanada jozibador bo'ladi. Ammo texnologiyadan foydalanishda me'yorni saqlash kerak. Agar dars faqat texnologiyaga bog'lanib qolsa, asosiy maqsad — bilim berish — ikkinchi o'ringa tushib qolishi mumkin.

CLIL materiallarida uchraydigan muammolar

Amaliyotda CLIL darslarida bir qator muammolar uchrab turadi. Bu muammolar asosan material tanlash bilan bog'liq bo'ladi. Eng ko'p uchraydigan muammolardan biri — materialning haddan tashqari murakkab bo'lishidir. Ko'pincha o'qituvchilar autentik materiallarni tanlaydi, lekin ular o'quvchilarning darajasiga mos kelmaydi. Natijada o'quvchilar matnni tushunmaydi. Yana bir muammo — til va mazmun o'rtasidagi nomutanosiblikdir. Ba'zan materialda mazmun yaxshi bo'ladi, lekin til juda murakkab bo'ladi yoki aksincha. Bu esa dars samaradorligini pasaytiradi. Vizual vositalarning yetishmasligi ham muammo hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich darajadagi o'quvchilar uchun vizual yordam bo'lmasa, mavzuni tushunish qiyinlashadi. Ba'zi hollarda materiallar juda zerikarli bo'lishi mumkin. Bu esa o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini kamaytiradi. Bu muammolarni hal qilish uchun o'qituvchi materialni oldindan tahlil qilishi, kerak bo'lsa uni soddalashtirishi yoki qayta ishlab chiqishi kerak.

Baholash jarayoni va materiallarning o'rni.

CLIL yondashuvida baholash jarayoni ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu yerda nafaqat fan bilimlari, balki til ko'nikmalari ham baholanadi. Materiallar baholash jarayonida muhim vosita hisoblanadi. Ular orqali o'quvchilarning;

- tushunish darajasi
- fikrlash qobiliyati
- til ko'nikmalari aniqlanadi

Masalan, o'quvchilarga matn berilib, undan asosiy g'oyani aniqlash, savollarga javob berish yoki muammo yechish topshirig'i berilishi mumkin.

Baholash faqat test orqali emas, balki turli usullar orqali amalga oshirilishi kerak.

Masalan:

- og'zaki javoblar
- yozma ishlar
- taqdimotlar
- loyiha ishlari

Bu usullar o'quvchilarning bilimini yanada aniqroq baholashga yordam beradi.

CLILning amaliy ahamiyati va natijalari

CLIL yondashuvi amaliy jihatdan juda samarali hisoblanadi. Bu metod orqali o'quvchilar:

- tilni tezroq o'rganadi
- fan bilimlarini chuqurroq egallaydi
- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi

Shuningdek, CLIL o'quvchilarni global muhitga tayyorlaydi. Bugungi kunda ko'plab sohalarda ingliz tilida bilim olish talab etiladi. CLIL esa o'quvchilarni aynan shunga tayyorlaydi.

Xulosa qilib aytganda, CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvi zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion va samaradorligi yuqori bo'lgan metodlardan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuvning asosiy ustunligi shundaki, u o'quvchilarga bir vaqtning o'zida ham tilni, ham fanlarga oid bilimlarni o'zlashtirish

imkonini beradi. Natijada o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmasiga ham ega bo'ladi. Maqola davomida tahlil qilinganidek, CLIL yondashuvida o'quv materiallarini tanlash ta'lim jarayonining eng muhim va hal qiluvchi bosqichlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan materiallar orqali o'quvchilarga bilim yetkaziladi, ularning til ko'nikmalari shakllanadi hamda mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlantiriladi. Shu boisdan, materiallarni tanlash jarayoni puxta o'ylangan, ilmiy asoslangan va metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan bo'lishi lozim. O'quv materiallarini tanlashda ularning o'quvchilarning til darajasiga mosligi eng asosiy mezonlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Bu omil o'quvchilarning mavzuni to'g'ri tushunishi va dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, materiallarning mazmuniy jihatdan dolzarbligi va hayotiyliigi o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda ularning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. Bundan tashqari, CLIL yondashuvida kognitiv rivojlanish alohida e'tiborga olinadi.

Materiallar o'quvchini nafaqat ma'lumotni qabul qilishga, balki uni tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarishga undashi kerak. Bu esa o'quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantiradi. Vizual vositalardan foydalanish esa murakkab tushunchalarni soddalashtirish va o'quvchilar uchun yanada tushunarli qilishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, autentik materiallardan foydalanish CLIL yondashuvining samaradorligini oshiradi. Bunday materiallar o'quvchilarga tilni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi va ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi. Shu bilan birga, materiallarning madaniy mosligi ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, u o'quvchilarning milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalanishiga xizmat qiladi.

CLIL darslarida o'qituvchining roli ham alohida ahamiyatga ega. O'qituvchi nafaqat material tanlaydi, balki uni moslashtiradi, tushuntiradi va o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va axborot vositalaridan foydalanish esa ushbu jarayonni yanada samarali, interaktiv va qiziqarli qiladi.

Umuman olganda, CLIL yondashuvi o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik model hisoblanadi. To'g'ri tanlangan o'quv materiallari esa ushbu modelning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlovchi asosiy omillardan biridir. Shu sababli, CLIL metodini ta'lim jarayoniga samarali joriy etishda o'quv materiallarini tanlash masalasiga alohida e'tibor qaratish zarur.

Kelgusida CLIL yondashuvini yanada rivojlantirish, sifatli va zamonaviy o'quv materiallarini yaratish, shuningdek, o'qituvchilarning malakasini oshirish orqali ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish mumkin. Bu esa o'z navbatida, xalqaro talablar darajasida raqobatbardosh, bilimli va kompetent mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

Jalolov J. J. – Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2012.
Xoshimov O., Yoqubov I. – Ingliz tilini o'qitish metodikasi. Toshkent, 2013.

Abduazizov A. A. – Tilshunoslik nazariyasi asoslari. Toshkent, 2010.

Saydaliyev Sh. – Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularni ta'limda qo'llash. Toshkent, 2015.

Nurmonov A. – Lingvistika va til o'qitish muammolari. Toshkent, 2008.

Rasulov R. – Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent, 2016.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori – Xorijiy tillarni o'rganishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. Toshkent, 2012.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi – Chet tillarini o'qitishni rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent, 2021